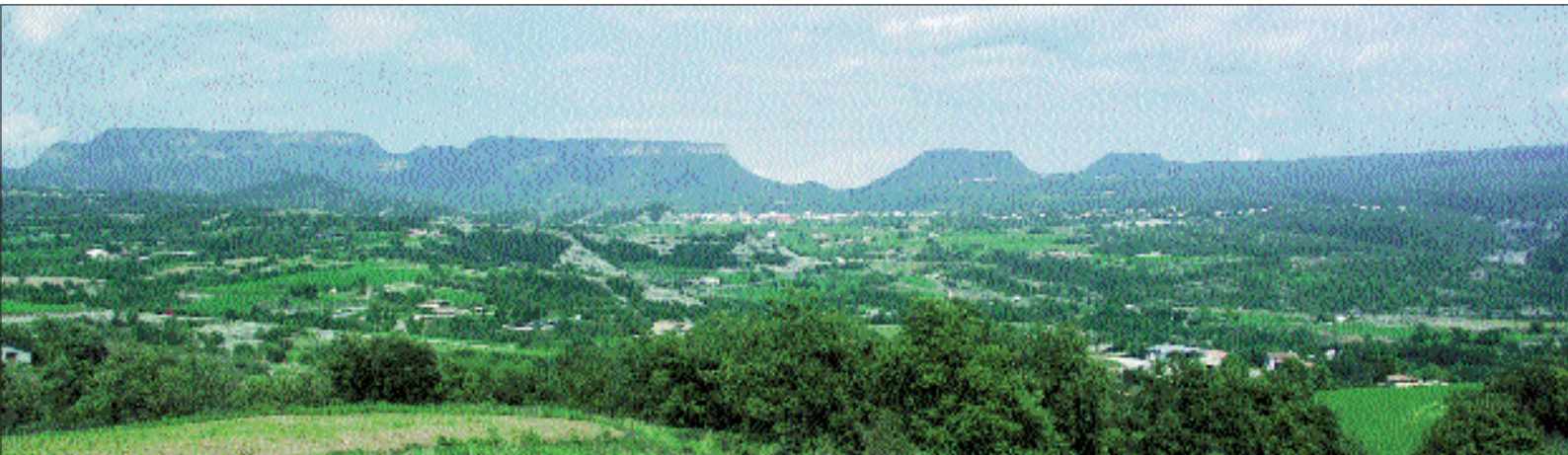


El parlar de Collsacabra: apunts de lèxic i fraseologia

JORDI DORCA



Una part de la comarca d'Osona a primer pla i el Collsacabra al fons

FOTO: R. PUIG COROMINES

La informació que us oferim a continuació és treta de les nostres dades obtingudes en els primers anys d'aquest segle, sobretot en el treball de camp als termes municipals de Rupit-Pruit, Santa Maria de Corcó i Tàrradetes, i contingudes, gairebé totes, en la nostra monografia inèdita intitulada «El parlar de Collsacabra, aproximació i assaig de descripció».

En la caracterització d'aquesta comarca natural, situada a migdia de la Garrotxa però molt vinculada amb les terres de la Plana de Vic, és obligat d'indicar que, des del punt de vista de la geolingüística, les majors afinitats que observem es donen, segons el nostre parer, amb les terres del nord del català central (molt sovint amb l'anomenat català septentrional de transició, però a vegades també amb el dialecte rossellonès).

Alguns elements del lèxic que ens poden ajudar a percebre aquesta relació són, entre altres: *anderris* 'mals endreços', *barrumera* 'escuma', *beç* 'bedoll', *canic* 'gos', *col·lotge* 'conversa animada, enraonia', *condeir* 'nodrir els animals', *eixorit* 'eixerit', *escapiar* 'escalabornar', *escopinjar* 'escopir', *estimberri* 'cingle', *farda* 'brossa a l'ull', *feixica* 'petit i allargassat terror de conreu', *magrinyol* 'terror primall', *nyaufar* 'abonyegar', *piulots* 'fred intens als dits', *quec* 'tartamut', *recebre* 'anar a l'encontre d'algú', *rispa* 'vent fred', *tabé*

'també', *tronca* 'tros de tronc de blat de moro després d'haver-ne collit les espigues', *xurmar* 'xarrupar, xuclar'.

Afegim-hi, a tots aquests, el cas molt interessant del verb *amarigolar* 'rebregar la roba' (registrat a Rupit), que ens recorda, sens dubte, el substantiu rossellonès *marigola* 'múrgula' (que figura en els diccionaris de Botet i Verdager) i també en el *DECLC* de Joan Coromines.

En aquest apartat de comparació interdialectal no hi falten tampoc els elements del lèxic que Collsacabra comparteix amb el dialecte baleàric: *malandando* (o *malandandis*), el verb *salsir* 'recremar, dessecar', *cumquibus* 'diners', l'adjectiu *magrelis* i l'expressió *coll del braç* 'canell' (*coll des braç* a Eivissa).

Si fèiem, a més, un ràpid, fulgurant repàs de la nostra història de la llengua, també podríem fer sobresortir alguns elements del nostre pòsit. Breument, del substrat cèltic, són coneguts a Collsacabra els mots *bagassa* 'prostituta', *rega* 'solc'. I del substrat àrab en podríem destacar sobretot alguns mots que, a part dels més generals (com ara *albarà* o *sucre*), tenen una difusió geogràfica més limitada o bé han esdevingut veritables arcaïsmes: *alarb* 'esquerp', *forro* 'infèril', *galvana* 'peresa', *marfegassa* 'dona de mala conducta', *salema* 'cantarella', *xerrameca* ensopidora'.

Tenen interès, així mateix, certes expressions relacionades amb l'esfera de la sexualitat i de les relacions sentimentals, com ara *bufar les sopes* 'experimentar l'orgasme' o *fer servir els reculants*, usada —ens diuen a Rupit— per a referir-se a l'acció d'interrompre l'acte sexual. Afegim a això l'aplicació translàtica dels verbs *enxerinar* 'posar en erecció el membre viril' o *rostollar*, que a Rupit (com a la Garrotxa) es fa servir, en el llenguatge vulgar, per a indicar treball sexual. Al mateix indret el verb *rasclar* pot tenir, a més del significat agrari, el sentit de 'festejar', i l'apel·latiu *pixaportes* hi és usat per a identificar l'individu festejador, de sexe masculí, avesat a passar una bona estona esperant la xicota.

Són suggerents, i tenen un aire ben local, expressions i locucions relacionades amb el cicle de la vida i la mort: *anar al ribast* 'morir', *fer cluc* o *fer nyec*, totes dues significat 'fer el darrer alè'.

Per a il·lustrar aquest tarannà dels nadius de Collsacabra tenim, a més, la frase *ser un home de bon faire*, d'inqüestionable gust provençal, l'adjectiu *esqueixat* 'renegaire' (aplicable al geni irat, intempestiu, que era propi dels traginers), i alguns eufemismes: *carambes*, *collops*, *hòstima*, *mal·llucat*, *malteixit*.

Destaquem, encara, algunes formes no expressament registrades en



Sant Julià de Cabrera, vist des del santuari de Cabrera

FOTO: R. PUIG COROMINES

el DCVB: *acaletrat* 'enderiat' (cf. cast. *caletre*, occ. *caletre*), *cambreria* 'estança, generalment adossada al cos principal del mas, generalment ocupada per un masoveret', *calener* 'tronquet de boix sec que hom encenia per fer claror' (d'on surt, a més, l'expressió *estar sec com un calener*), *cavòrcula* 'cova petita' (mot registrat pel Grup de Recerca Folklòrica d'Osona en aquest mateix sector geogràfic), *compixum* 'pluja fina, regalim de la boira', *moseró* 'grandassàs', *nyuma* 'mastegoll', *tremelló* 'turmell' (només registrat a Tavertet).

Vist en perspectiva, doncs, Collsacabra constitueix una terra de transicions amb matisos variats que, com hem dit de bon principi, presenta grans afinitats lingüístiques amb terres del nord del català central (particularment amb la Garrotxa i el Gironès) i amb el rossellonès.

Avalen aquesta consideració altres fenòmens del parlar local, sobretot, en morfologia verbal, el tractament analògic que produeix formes d'imperfet del tipus *rivia* 'reia', *sevia* 'seia', o bé formes de present del tipus *javem* 'jaiem', en verbs que fan l'infinitiu en *-ure* (essent la *u* semivocal). I també, molt vistosament, el reforç, generalment velar, que reben les formes corresponents a la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*jo càntuc*), així com les formes *iré*, *iria*

del futur i condicional del verb *anar*.

Semblantment, en morfologia nominal, tenen la mateixa continuïtat, cap al nord, les solucions que incorporen els possessius femenins *meu*, *teu*, *seu*, en frases com ara *la meu mare*, *la teu germana*, que retrobem tant en el català septentrional de transició com en el dialecte rossellonès.

Finalment, caldria advertir que els colors del vocalisme tònic de Collsacabra s'avenen més amb el paisatge

propi de la Plana de Vic que no pas amb els de la comarca de la Garrotxa, per bé que ja hi ha, com en tots els aspectes de la variació local que hem vist en la nostra recerca, característiques que assenyalen una certa transició: entre altres, el manteniment de la *o* etimològica del mot *flor* (recordeu-ho: oberta a Vic) i el tractament del mot *mes* (< MENSIS) que aquí, a Collsacabra, presenta vocal oberta, com a la Garrotxa. ◆



El pont basculant de Rupit

FOTO: R. PUIG COROMINES